

IZVEŠTAJ O FEMICIDU U SRBIJI ZA 2016. GODINU
Analiza postupanja policije, tužilaštva i centara za socijalni rad

MREŽA ŽENE PROTIV NASILJA
(www.zeneprotivnasilja.net)

Projekat „Ustani za žene čiji se glas više ne čuje - ka efikasnijem utvrđivanju bezbednosnih rizika u cilju sprečavanja femicida” je finansiran sredstvima Evropske unije.

Femicid tokom 2016 godine: postupanje policije, tužilaštva i centara za socijalni rad

Prošle godine, 25. novembra, pozvala sam sve države članice da uspostave "Femicid Watch" ili "Nadgledanje rodno povezanih ubistava žena" i da objave na ovaj dan – Međunarodni dan ukidanja nasilja nad ženama – broj femicida ili rodno povezanih ubistava žena, izdvojene podatke o godinama i podatke o polu učinioca, odnosu učinioca i žrtve, odnosno žrtava, kao i prikupljanju i objavljivanju informacija koje se tiču gonjenja i izrečenih kazni za učinioce. Ovi podaci i njihova analiza će u mnogome doprineti sprečavanju onih ubistava koja se mogu sprečiti, jer njihova specifična analiza može doprineti identifikovanju bilo kog propusta u zaštiti, u svetlu unapređenja i razvoja preventivnih mera, Dubravka Šimonović, Specijalna izvestiteljka za nasilje nad ženama, mart, 2016.¹

Femicid: pojava i pojam

Femicid ne predstavlja samo ubistvo žena od strane muških članova porodice, odnosno muško nasilje nad ženama. Femicid predstavlja najteži oblik rodno zasnovanog nasilja u kojem je odnos države još uvek uslovljen nedovoljnim razumevanjem fenomena, uzroka i posledica nasilja nad ženama, uključujući i nasilja u porodici.

Za pojam femicida usko je vezana i prethodna, često neadekvatna državna intervencija u slučajevima nasilja u porodici i nasilja nad ženama uopšte. Ova reakcija u krajnjem ishodu postaje u izvesnoj meri faktor koji doprinosi nasilju, umesto da ga suzbija i sprečava. Kako Specijalna izvestiteljka UN za nasilje prema ženama, Dubravka Šimonović ukazuje da „Slabost nacionalnih mehanizama za sprečavanje nasilja nad ženama, nedostatak odgovarajućeg metoda prikupljanja podataka, procene rizika i pojavljivanje sporadičnih podataka lošeg kvaliteta, rezultiraju u pogrešnoj interpretaciji, zataškavanju i potcenjenim izveštajima o rodno motivisanim ubistvima žena.²

Time razumevanje i integrisanje rodne perspektive u politiku protiv nasilja prema ženama, uključujući i rodno uslovljena ubistva žena predstavlja nužan,³ ali ne i dovoljan uslov za uspešnu organizovanu državnu reakciju. Neophodno je obezbediti i kontinuirano praćenje efekata izabranih mera, kako na individualnom, tako i na opštem planu, a bezbednost žene mora biti u centru svih delovanja. Uvođenje rodne perspektive pretpostavlja ranu identifikaciju žrtava rodno zasnovanog nasilja, uključujući i nasilja u porodici, kao i identifikovanje objektivnih i subjektivnih ograničenja sa kojima se žena suočava prilikom donošenja odluka o prijavljivanju nasilja, odlasku iz zajednice, odnosno raskidu odnosa i nastavljanju života bez nasilja. Takođe, rodno senzitivna percepcija prepoznaje i institucionalne prepreke na koje žena nailazi. Ona često postaje i žrtva sekundarne viktimizacije od strane onih koji treba da joj pruže pomoć i zaštitu.

¹ Izjava Dubravke Šimonović, UN Specijalne izvestiteljke za nasilje prema ženama, njihovim uzrocima i posledicama, na šezdesetoj sesiji Komisije za status žena
<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=18524&LangID=E#sthash.Zxl4RBte.dpuf>, pristupljeno 10. Marta, 2017.

² Isto.

³ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, zahteva da strane potpisnice, obezbeđuju da mere zaštite i pomoći budu, između ostalog, zasnovane na razumevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmerene na ljudska prava i bezbednost žrtve (čl. 18. St. 3)

Svakodnevni rad profesionalaca čiji je zadatak prevencija, zaštita, gonjenje ili/i sankcionisanje nasilja nad ženama, treba da budu zasnovani ne samo na rodnoj perspektivi, već i sveobuhvatnoj proceni rizika nasilja u porodici prema ženama,⁴ kao i na moći i mogućnosti žena koje su preživele nasilje da deluju u skladu sa svojim realnim potencijalima. Procene kapaciteta žene ne zavise samo od njenog rodnog identiteta, već i često od etničkog, socijalnog, kulturnog porekla, materijalnih prilika i drugih specifičnosti vezanih za lične karakteristika i okruženje.⁵ Oni će, zajedno sa rodnom dimenzijom razumevanja nasilja koje trpi u mnogome uticati na njene sposobnosti da prijavi, preživi i nastavi život bez nasilja.

Ovaj rad predstavlja rezultat kontinuiranog napora Mreže Žene protiv nasilja kao okupljajuće snage i potencijala ženskog nevladinog sektora povećenog borbi protiv muškog nasilja prema ženama u Srbiji, da stručnoj i opštoj javnosti ukaže na pojavu kojoj se najpre i najviše daje značaj u medijima. Javno mnjenje i dalje ostaje u najvećoj meri uskraćeno za jasan i javan institucionalni odgovor. Nadamo se da će nedavno usvojen Zakon o sprečavanju nasilja u porodici čiji je početak primene predviđen za 1. jun 2017. godine,⁶ uvođenjem značajnih novina, pružiti snažan dodatni oslonac u kreiranju i praćenju efikasnije i adekvatnije državne reakcije i u sprečavanju i suzbijanju femicida u Srbiji. Mreža će i dalje biti posvećena praćenju slučajeva ubistava žena u porodici, prateći efekte i ovih novih zakonskih mera/obaveza.

I Prikaz ključnih podataka

Predmet rada je analiza eventualnog prethodnog postupanja policije, tužilaštava i centara za socijalni rad u slučajevima ubistava žena u porodici, tokom 2016 godine. Pojam femicida, za potrebe ovog rada, a naslanjajući se na međunarodno korišćene definicije, predstavlja ubistvo žena, uključujući naročito ubistvo u partnerskom odnosu, učinjeno od muškog člana porodice. Za razliku od prethodnog izveštaja o femicidu,⁷ koji se oslanjao na veći broj podataka o postupanju policije i centara za socijalni rad, Mreža se opredelila da izveštaj o ubistvima žena u porodici tokom 2016. godine zasnuje na podacima iz medija i podacima koji se prevashodno vezuju za prethodno postupanje ministarstva unutrašnjih poslova, tužilaštva i centara za socijalni rad.

Prema podacima Mreže Žene protiv nasilja (u daljem tekstu Mreža) zasnovanim na pisanju medija, u Srbiji je tokom 2016. godine bilo 33 slučaja femicida, odnosno 33 žene ubijene su od strane muških članova porodice i partnera. Broj žena ubijenih u porodici, uključujući i u partnerskim vezama, moguće da je i veći, imajući u vidu izvor početnih informacija – objavljeni tekstovi u dnevnoj štampi. Pored informacija koje su dobijene iz novinskih članaka, Mreža je prikupljala podatke na osnovu jedinstvenog standardizovanog upitnika o postupanju policije,

4 Kelly, L. (2008): Combating violence against women: minimum standards for support services, Directorate General of Human Rights and General Affairs Council of Europe, str 9, <http://www.coe.int/equality>.

5 Kelly, L. i Maysen T. i dr. (2016) Transnational Foundations for Ethical Practice in Interventions Against Violence Against Women and Child Abuse, Cultural Encounters in Interventions Against Violence (CEINAV), str. 2. http://www.londonmet.ac.uk/media/london-metropolitan-university/london-met-documents/faculties/faculty-of-social-sciences-and-humanities/research/child-and-woman-abuse-studies-unit/ceinav/Kelly_Meyesen-CEINAV_Transnational-Foundations_2016_Web_EN.pdf

⁶ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Sl. Glasnik, br. 94/2016.

⁷ Lukić, M. (2013): Istraživanje ubistava žena u porodici – postupanje policije i centra za socijalni rad, str. 72-80, Godišnji izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama (2012), Mreža Žene protiv nasilja i Mreža Evropski ženski lobi, Beograd.

tužilaštva i centara za socijalni rad koje se odnosi na eventualno postupanje u periodu pre izvršenog femicida.⁸ Prikupljanje podataka trajalo je od avgusta do kraja decembra, 2016 godine.

U dva slučaja, policijske uprave su odbile da daju podatke pozivajući se na Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, tvrdeći da se ne radi o podacima od javnog značaja, odnosno da se radi o podacima o ličnosti.⁹ Centri za socijalni rad su u četiri slučaja odbili zahtev, navodeći da se traženi podaci tretiraju kao posebno osetljivi podaci o ličnosti.¹⁰ Nisu postupali po zahtevu u zakonom propisnom roku: jedna policijska uprava, a u dva slučaja javno tužilaštvo. Centar za socijalni rad u jednom slučaju je dostavio odgovor nejasne sadržine (“nismo u mogućnosti da dostavimo odgovor na vaš zahtev”), bez obrazloženja ili objašnjenja. U ovom slučaju nije bilo moguće utvrditi da li podataka nema u evidenciji ili dostavljanje nije moguće iz zakonskih ili drugih razloga.

II Ubistva žena u porodici: broj, odnosi, okolnosti izvršenja

U 33 slučaja femicida, prema pisanju medija, bilo je 39 žrtava. U jednom slučaju, učinilac je ubio još 4 osobe, dok je dvadeset ranio. U drugom slučaju, ubijena je i četvoromesečna beba, dok je zabeležen i slučaj da je dalji rođak lišio života dve starije osobe, ženskog i muškog pola.

Najstarija žrtva je imala 85 godina, dok je najmlađa bila stara 18 godina. Najstariji učinilac je imao 70 godina, dok je najmlađi imao 16.

U 24 slučaja radilo se o partnerskim odnosima, bračnim ili vanbračnim, sadašnjim ili bivšim. Od toga je u 13 slučajeva femicid izvršen prema vanbračnoj partnerki, dok se u 11 slučajeva radilo o bračnim partnerkama. Prema podacima navedenim u novinskim člancima, kao i pojedinim navodima organa od kojih su traženi podaci o prethodnom postupanju, može se zaključiti da je u dva slučaja postupak razvoda bio u toku, dok se u jednom slučaju radilo o bivšim bračnim partnerima. U dva slučaja žrtve su bile bivše vanbračne partnerke.

U četiri slučaja sin je ubio majku, dok je u tri ubistvo izvršio unuk prema babi. Po jedan slučaj je zabeležen da je otac ubio ćeku, odnosno brat sestru.

Indikativan je i podatak da u 13 od 33 slučajeva, **žrtva i učinilac nisu živeli zajedno.** Samo u jednom slučaju, radilo se o ubistvu babe i dede od strane rođaka, koji nije živio sa njima. U svim ostalim slučajevima (12) ubistvo je izvršeno prema bračnoj ili vanbračnoj, bivšoj ili sadašnjoj partnerki. Naime, sve tri ubijene bivše, bračne ili vanbračne partnerke, prekinule su zajednicu života i imale nove partnere. Istovremeno, u četiri slučaja bračni partneri živeli su odvojeno, a u pet ovakvih slučajeva radilo se o vanbračnim partnerima. Ukoliko se tome pridoda podatak da je u jednom slučaju bilo indicija da je žrtva nameravala da raskine vezu sa parterom, a u drugom najavila razvod braka, činjenica napuštanja partnera, ili najava raskida odnosa predstavlja faktor visokog rizika od ubistava. Posebno je značajano ukazati da je i u nalazu zasnovanom na postupcima kontrole zakonitosti i pravilnosti rada iz 2016. godine Zaštinika građana apostrofirao

⁸ Podaci o postupanju organa i ustanova prikupljeni su na osnovu čl. 15. Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, Sl. Glasnik, RS, br. 54/07, 104/09, 36/10.

⁹ Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Sl. glasnik RS" 97/08, 104/09-dr.zakon 68/12-odluka US 107/12.

¹⁰ U ovim, kao i slučajevima u kojima je izostao odgovor organa javne vlasti, Mreža je podnela žalbe Povereniku za slobodan pristup informacijama od javnog značaja. Do trenutka objavljivanja ovog teksta, Poverenik nije odlučio o njima.

da, umesto da bude interpretirano kao rizik od nasilja, razdvajanje se često razume kao faktor smanjenja opasnosti od nasilja.¹¹

Prema informacijama dobijenim analizom novinskih članaka, Femicid je neretko praćen **samoubistvom ili pokušajem samoubistva** od strane učinioca – ukupno u 11 slučajeva. Naime, u osam slučajeva učinilac je izvršio samoubistvo odmah nakon učinjenog ubistva, od čega je u jednom reč o sinu koji je ubio majku, odnosno ocu koji je ubio ćerku. U ostalim slučajevima radi se o bračnom, odnosno vanbračnom partneru, njih ukupno šest. U tri slučaja, učinilac je pokušao da izvrši samoubistvo: sin, suprug i vanbračni partner.

U četiri slučaja, radilo se o učiniocima koji su imali psihičke probleme i bili u postupku lečenja. U jednom slučaju, učinilac je dan nakon povratka sa lečenja, ubio svoju suprugu. Tokom lečenja, pretio joj je lišenjem života o čemu je bio obavešten centar za socijalni rad.

U pet slučajeva na osnovu informacija iz novinskih članaka može se zaključiti da su **izvršioci pripremali/planirali ubistva**. Neka od ubistva su izvršena: iz vatrenog oružja nakon otimice bivše partnerke i njenog sadašnjeg partnera, učinilac je bio najavio prijatelju ubistvo sms porukom dan pre izvršenja, upućivao pretnje tokom lečenja na psihijatrijskoj klinici, pozvao žrtvu na „ručak pomirenja“ pa se vratio po vatreno oružje u stan itd.

U jednom slučaju učinilac je došao u kafića pištoljem, i nekon nekog vremena provedenog u svom društvu, ubio njih petoro, uključujući i svoju suprugu koja je stajala sa drugim muškarcem. Supruga je tražila razvod i prekinula zajednički život. Tom prilikom je 20 ljudi ranjeno.

Sve ovo potvrđuje teorije prema kojima je suština nasilja u partnerskom odnosu, njegove cikličnosti i prirode, kontrola koju nasilnik pokušava da ostvari nad žrtvom. Ono što se u medijima i neretko u razgovorima sa profesionalcima naziva ljubomorom i željom da se nastavi odnos sa partnerkom, zapravo predstavlja potrebu za kontrolom i oduzimanjem moći od žene u odnosu nasilja.

U nekoliko slučajeva, takođe prema navodima iz medija, učinilac je pokušao da prikrije ubistvo, podmetanjem požara nakon femicida, prikazivanjem ubistva kao posledice razbojništva itd.

Iako se broj o **maloletnoj deci** koja su bila izložena, posredno ili neposredno nasilju u porodici i konačno femicidu, ne može smatrati potpuno pouzadnim, u novinskim člancima se navodi njih 20 koja su ostala bez jednog ili oba roditelja. Treba imati u vidu da je u jednom slučaju, nasilnik ubio, nakon supruge, i svoju četvoromesečnu ćerku. Jedna žrtva je bila u drugom stanju kada je izvršeno ubistvo nad njom. Ovo posebno treba imati u vidu kada se vrše procene rizika po žrtvu, ali i druge članove porodice od nasilja.

III Evidencija o eventualnom prethodnom postupanju policije, javnog tužilaštva i centara za socijalni rad

¹¹ Nalaz i mišljenje Zaštnika građana u postupku kontrole zakonitosti i pravilnosti rada centara za socijalni rad, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Pokrajinskog sekretarijata za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova, Ministarstva zdravlja i zdravstvenih ustanova, br. 13-1-3273/16, od 27.7.2016. godine. str. 15.

Prema podacima dostavljenim Mreži, u ukupno **devet slučajeva žrtva** i/ili njena porodica nisu se nalazile **ni na jednoj od evidencij** koju vode policijske uprave, javno tužilaštvo ili centri za socijalni rad.¹²

Kada je reč o podatku da li je žrtva ili treće lice prijavljivalo nasilje prema oštećenoj, **u 17 slučajeva postoji saglasnost** u evidencijama policije, tužilaštava i centara za socijalni rad da **nema prijava nasilja**.

Ovi podaci zahtevaju dodatnu analizu rada navedenih institucija, načine na koji se indentifikuje žrtva nasilja u porodici, kao i dostupnost usluga zaštite i pomoći koje nude.

Kada su u pitanju podaci o prijavljenom nasilju, oni variraju u odnosu na evidencije organa, odnosno ustanova. Istovremeno, uočena su značajna odstupanja u odgovorima za iste predmete.

Kada je u pitanju **evidencija policijskih uprava**, od 29 dostavljenih odgovora, **u 8 slučajeva se navodi da je bilo prijava** nasilja u porodici pre izvršenog ubistva. U dva slučaja, odgovor se odnosio isključivo na postupanje policije u vezi sa femicidom, pa ostaje nejasno da li je bilo prethodno prijavljenog nasilja u porodici nad žrtvom. U jednom slučaju, policijska uprava je navela da nema u evidenciji od 2009. nasilje učinjeno prema žrtvi, obrazlažući da se od te godine vode elektronske knjige događaja. Istovremeno, u tom predmetu, tužilaštvo navodi da je policija postupala 2007. godine, te da je vođen postupak za krivično delo nasilja u porodici, koji se završio 2008. godine osuđujućom presudom, odnosno izricanjem uslovne osude u trajanju od četiri meseca kazne zatvora na godinu dana.

Javno tužilaštvo se u nekoliko slučajeva u odgovorima na upitnik ograničava na period dostupnosti podataka koji se vode od od 1.1.2010.godine, kada se vode elektronski dnevnik/knjige. Imajući u vidu ovo ograničenje, koje nisu indentifikovala sva tužilaštva, od ukupno 31 dostavljenog odgovora, tužilaštvo navodi da je **u četiri slučaja** nasilje bilo prethodno prijavljeno. Istovremeno, **u četiri slučaja policijske uprave navode da su postupale** u prethodnom periodu povodom nasilja u porodici i o tome obavestavale tužilaštvo, dok za ove slučajeve tužilaštvo u svojim odgovorima **ukazuje da nema u evidenciji ni učinioca, ni žrtvu** kao oštećenu. U jednom predmetu policijska uprava je navela da je izrečena mera zadržavanja 2015. godine, ali se u svom dopisu, tužilaštvo na taj događaj ne referira (već se daju podaci o postupanje u vezi femicida).¹³

Kada su u pitanju **centri za socijalni rad**, na osnovu 28 pristiglih odgovora **u dva slučaja je nasilje u porodici prema žrtvi bilo prijavljeno i evidentirano**. Indikativan je i podatak da je u 13 slučajeva, žrtva femicida bila na evidenciji ove ustanove: u 9 slučajeva kao (povremena) korisnica materijalne pomoći i u četiri slučaja u postupku razvoda braka, odnosno procene poveravanja maloletne dece. U jednom od slučajeva gde je žrtva prijavila nasilje, istovremeno je bila evidentirana kao korisnica materijalne pomoći.

¹² Podsetimo, od 33 poslata zahteva prema svakoj pojedinačnoj instituciji, policijske uprave nisu dostavile podatke u četiri slučaja, javno tužilaštvo u dva i centri za socijalni rad u pet.

¹³ Tako na primer, u jednom slučaju, prema dopisu policijske uprave postojala je krivična prijava za nasilje u porodici prema žrtvi koja je upućena tužilaštvu iz 2013. godine, dok odgovor iz tužilaštva ukazuje da nema u svojoj evidenciji žrtvu ni učinioca „za bilo koje krivično delo“.

Ovo navodi na zaključak da treba preipistati način na koji se prepoznaje žrtva nasilja u porodici, kao i neophodnost povezivanja socijalne isključenosti, siromaštva i nasilja koje žrtva trpi. Siromaštvo može biti jedan od uslova koji doprinose pojavi i kontinuitetu nasilja, ali i nasilje može biti uslov koji pogoduje siromaštu. S tim u vezi, neophodno je kreirati mere posebne podrške i pomoći prema ženama žrtvama nasilja, kao što su socijalno stanovanje, pružanje materijalne pomoći, obezbeđenje alimentacije i sl.¹⁴

Analizom postupanja policije, tužilaštva i centra za socijalni rad, ustanovljeno je da je **samo u jednom slučaju koji je neposredno prethodio ubistvu** žene od strane muškog člana porodice **postojala horizontalna povezanost i međusobno obaveštavanje svih navedenih organa.**

U ostalim slučajevima, policijski službenici najčešće navode da obaveštavaju tužilaštvo, dok se centri za socijalni rad sporadično informišu. Samo u jednom slučaju, policijski službenici su naveli da su o događaju koji se odigrao nešto više od godine dana pre ubistva obavestili centar za socijalni rad. U istom predmetu, predstavnici ministarstva unutrašnjih poslova su naveli da su o drugom događaju (unazad dve godine pre ubistva) informisali samo tužilaštvo. Takođe, tužilaštva po pravilu ne obaveštavaju centre, koji takođe veoma retko prosleđuju informacije drugima.

IV Postupanje policije, tužilaštva i centra za socijalni rad nakon prijavljenog nasilja

Kada je u pitanju postupanje policije na osnovu dobijenih podataka iz **policijskih uprava**, službenici su reagovali **u šest od osam prijavljenih slučajeva**. U jednom slučaju, nisu dostavljeni podaci o načinu, pri čemu je navedeno da oni ne predstavljaju podatke od značaja na javnost. U drugom slučaju date su informacije kome i kada su prosleđene krivične prijave.

Na osnovu dostavljenih podataka, policija je u šest slučajeva, uglavnom reagovala po dva puta na prijavljene događaje nasilja. U jednom slučaju, policijski službenici su priveli učinioca i odredili meru zadržavanja, pri čemu je u potpunosti izostala reakcija tužilaštva, jer se od žrtve očekivalo podnošenje medicinske dokumentacije, koju ona nije dostavila. U dva slučaja femicida, nasilje koje je prethodno evidentirano, prijavljeno je policiji, koja je dalje dostavila prijave na postupanje tužilaštvu. U jednom od ovih slučajeva, policija je po drugi put reagovala na prijavljeno nasilje, izlaskom na teren i merom upozorenja. U jednom slučaju, policijska uprava je reagovala dva puta: prvi put je evidentirala da je učinilac pucao pred žrtvom i njenim detetom i primorao je da se vrate u kuću takođe ispaljujući metke, i tom prilikom belešku prosledila na dalje postupanje nadležnoj policijskoj upravi; drugi put, je prijavljeno delo kvalifikovala kao ugožavanje sigurnosti i prosledila tužilaštvu. U jednom slučaju, policija je odredila meru zadržavanja, nakon čega je usledio i krivični postupak, čiji je epilog nepoznat.

Ni u jednom predmetu, policijski službenici nisu pokrenuli prekršajni postupak inicirajući zaštitne mere za žrtvu. Samo u jednom slučaju su o nasilju obavestili, isključivo, centar za socijalni rad. Postupanje policije se pre svega ogleda u podnošenju krivičnih prijava ili sačinjavanju izveštaja o postupanju, koje dalje prosleđuju tužilaštvu. Ova uloga bi morala da se promeni početkom primene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, gde je policija dobila nova značajna ovlašćenja, –izricanje hitnih mera: privremenog udaljenja učinioca iz stana i prevremene

14 Ignjatovic, T. i Pešić, D. (2012): Rizici od siromaštva za žene sa iskustvom nasilja, str. 122-127.

zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu¹⁵. Ipak, trebalo bi imati u vidu da Zakon ne pravi razliku u odnosu na rizike različitog stepena, odnosno ne uvodi elemente prepoznavanja slučajeva nasilja visokog rizika. Jedna od prvih procena bi upravo trebalo da bude razlikovanje situacija u kojima postoji neposredna opasnost od visoko rizičnog nasilja. Istovremeno, hitne mere koje policija i kasnije sud izriče ne mogu se smatrati odgovarajućim kada se radi upravo o ovim oblicima nasilja u porodici. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici navodi rizike procene neposredne opasnosti od nasilja¹⁶, ali izostavlja neke od značajnih, pre svega one koji se odnose na prethodno nasilje u prisustvu dece ili drugih članova porodice, ili su deca ili drugi članovi bili neposredne žrtve nasilja u porodici, da li je prekinut zajednički život/raskid zajednice sl.

Na kraju, odredbama o formiranju grupe za koordinaciju i saradnju koju čine predstavnici policijskih uprava, javnih tužilaštava i centara za socijalni rad, koju će koordinirati osnovno javno tužilaštvo, trebalo bi da podrže kvalitativno bolji mehanizam saradnje i zajedničkog delovanja, a u cilju prevencije i zaštite žrtve.¹⁷

Kada je u pitanju tužilaštvo, u dva slučaja zabeleženo je da su **prethodno vođeni krivični postupci** za delo nasilja u porodici koji su završili osuđujućim presudama. U jednom slučaju, postupak je vođen 2008. godine i učinilac je osuđen na kaznu zatvora, četiri meseca uslovno, na godinu dana. U drugom slučaju, postupak je vođen i okončan neposredno pre ubistva, pri čemu je učinilac osuđen na 4,5 meseca bezuslovne kazne zatvora, pri čemu je uračunato i vreme provedeno u pritvoru. Presuda je postala pravosnažna krajem oktobra, a početkom novembra 2016. godine je izvršeno ubistvo.

U jednom slučaju, postupak za ugrožavanje sigurnosti je bio pokrenut optužnim predlogom. U međuvremenu se dogodilo ubistvo.

U jednom slučaju, krivična prijava je podneta nakon izvršenog femicida, pa ju je tužilaštvo odbacilo jer je utvrđeno da je učinilac izvršio samoubistvo.

U odgovorima **centara za socijalni rad**, ne navodi se da je centar podneo krivičnu prijavu za delo nasilja u porodici, kao što nije navedeno da je podneo tužbu za zaštitu od nasilja u porodici, odnosno izricanje zaštitnih mera.

U oba slučaja prijavljenog nasilja centar je reagovao „informisanjem o nadležnostima, pružanjem pravnih saveta i informacija o mogućnostima sudskog postupka radi dobijanja zaštitnih mera“. U jednom je pružio informacije o sigurnom smeštaju i savetovao žrtvu da se privremeno skloni kod rodjaka/roditelja koji žive u drugom gradu.

¹⁵ Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, čl. 17. st. 2.

¹⁶ Isto, čl. 16. st.2. glasi: Pri proceni rizika naročito se vodi računa o tome da li je mogući učinilac ranije ili neposredno pre procene rizika učinio nasilje u porodici i da li je spreman da ga ponovi, da li je pretio ubistvom ili samoubistvom, poseduje li oružje, da li je mentalno bolestan ili zloupotrebljava psihoaktivne supstance, da li postoji sukob oko starateljstva nad detetom ili oko načina održavanja ličnih odnosa deteta i roditelja koji je mogući učinilac, da li je mogućem učiniocu izrečena hitna mera ili određena mera zaštite od nasilja u porodici, da li žrtva doživljava strah i kako ona procenjuje rizik od nasilja.

¹⁷ Isto, čl. 25 i 26.

Prema navodima centara za socijalni rad, **ni u jednom od postupaka razvoda braka, odnosno poveravanje dece, žrtve nisu izjavljivale da su bile žrtve nasilja u porodici.**¹⁸ U jednom slučaju, navodi se da se učinilac obraćao centru radi poveravanje tromesečne bebe, 2003. godine. Tom prilikom, na osnovu razgovora sa žrtvom, utvrđeno je postojanje „visoko konfliktni odnosi između partnera“, da će žrtva preći da živi sa detetom kod roditelja u drugi grad, „dati su joj pravni saveti i jednokratna materijalna pomoć“. Upućen je dopis drugom centru za socijalni rad na teritoriji gde žive roditelji žrtve 2003 godine. Iz načina na koji su dati odgovori, posebno imajući u vidu slučaj u kojem je konstatovano da „postoje visoko konfliktni odnosi“, stiče se utisak da su prevelika očekivanja profesionalaca od žrtve da prijavi nasilje, dok se sopstvena uloga utvrđivanja činjenica, uključujući i nasilja u porodici, nedovoljno prepoznaje.

Istovremeno, neophodno je ojačati kapacitete koordinacije i saradnje, uz istovremeno jačanje kapaciteta svake institucije pojedinačno da preduzme mere iz svojih nadležnosti u punom obimu. I u drugim istraživanjima sprovedenim u Srbiji ukazuje se da postoji impuls, u sistemu koji poznaje brojne zakonske mogućnosti zaštite od nasilja u porodici, za formiranjem stava da će sledeći subjekt u lancu zaštite učiniti sve što je u njegovoj nadležnosti, što vodi ka „prebacivanju odgovornosti“ čineći sebe pasivnim činiocem¹⁹.

Uočeno je da **policija prosleđuje tužilaštvu prijave nakon nekoliko dana ili nedelja**, što u nekim slučajevima može biti prekasni signal za sveobuhvatnu intervenciju. Tako je u jednom slučaju, nasilje prijavljeno 1.6.2016, ubistvo učinjeno 4.6. 2016. godine, dok je krivična prijava dostavljena tužilaštvu dva dana nakon ubistva (6.6.2016).

V Ključna zapažanja i preporuke

U odnosu na 2012. godinu, kada je sprovedeno istraživanje o postupanju policije i centara za socijalni rad u slučajevima femicida, uočava se veća odzivnost organa i ustanova na upitnik Mreže Žene protiv nasilja. Daleko manji broj je nedostavljenih odgovora, kao i broj odluka u kojima su odbijeni zahtevi za pristup informacijama, govore u prilog razumevanju obaveze da se učine dostupnim javnosti podaci o postupanju u ovim predmetima.

Istraživanje je pokazalo da su u najvećem broju žrtve femicida, žrtve partnerskog nasilja. Iako se ne sme zanemariti značaj i broj žrtava starijih žena koje su ubili njihovi sinovi ili unuci i dalje više od 2/3 čine one koje su zlostavljane u partnerskom odnosu. Na ovaj podatak upućuju i međunarodni izvori²⁰. Posebnu pažnju država mora posvetiti razumevanju odnosa, dinamike i ozbiljnosti nasilja u partnerskim relacijama. Kako je navedeno i u Izveštaju Zaštitnika građana institucije nedovoljno poznaju i minimiziraju značaj svih oblika nasilja u porodici i nasilja nad ženama²¹, što potvrđuju i ovi nalazi.

18 Treba imati u vidu da se u jednom slučaju, brakorazvodni postupak i postupak poveravanja dece odnosio na brak zaključen sa drugim partnerom, a ne izvršiocem ubistva.

19 Ignjatović, T., Pavlović- Babić, D., Lukić, M (2015): Delotvornost sistemskih mehanizama za sprečavanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd, str. 123-125.

20 Brennan, D. (2016). Redefining an isolated incident. Bristol: Women's Aid. Dostupno na: <https://1q7dqy2unor827bqjls0c4rn-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/12/The-Femicide-Census-2016.pdf>, prema, Lacmanović, V (2016): Femicid: Kvantitativno – narativni izveštaj, Mreža Žene protiv nasilja, Beograd, 2016., str. 12.

21 Nalazi i mišljenja Zaštitnika građana, str. 15-20.

U 13 slučajeva učinilac i žrtva nisu živeli zajedno, odnosno žrtva je prekinula vezu/zajednicu života sa nasilnikom u 12 slučajeva. Imajući u vidu da se u najvećem broju slučajeva radilo o partnerskom odnosu, odluku ili činjenicu razdvajanja od nasilnika država treba da tretira kao faktor rizika, a ne faktor sigurnosti.

Više od polovine žrtava nisu prijavile nasilje, prema evidencijama policije, tužilaštva i centara za socijalni rad. Ovo ukazuje da je neophodno što pre preispitati način na koji se saznaje za nasilja u porodici, kako se dolazi do potencijalnih žrtava, kao i dostupnosti postojećih usluga. U Srbiji, na primer, još uvek nema jedinstvenog besplatnog SOS telefona sa nacionalnom pokrivenošću koji će garantovati anonimnost korisnicama, čime bi se omogućila dodatna pristupačnost prvim oblicima pomoći i potrebnim informacijama. Ovo je istovremeno i obaveza koja proističe iz ratifikovane Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija)²².

U proceni rizika, neophodno je uzeti u obzir i rizik koji partnersko nasilje, odnosno nasilje u porodici ima na decu. Činjenica da su deca prisustvovala nasilju mora biti uzeta kao otežavajuća okolnost. Istraživanja potvrđuju da prilikom procene podobnosti roditelja i poveravanja deteta, organi starateljstva moraju ostvarivati bolji uvid u partnerske odnose, što je moguće pre, ukoliko postoji, otkrivati nasilje kreirati podržavajući odnos sa žrtvom nasilja²³.

Razmena podataka i uspostavljanje pouzdanih evidencija predstavlja jedan od ključnih problema u kreiranju individualnih planova, procena rizika i uopšte postupanja profesionalaca čija su ovlašćenja i u domenu zaštite i pomoći žrtve. Istovremeno, odsustvo sistematskog i sistematičnog prikupljanja i razmene podataka, onemogućuje državu da kreira bolje odgovore na nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici trebalo bi da obezbedi bolju komunikaciju i saradnju policije, tužilaštva i centara za socijalni rad i na tom planu.

Položaj pojedinačnih organa i ustanova u mreži pravnih i institucionalnih mehanizama treba posebno preispitati, osvetliti i ojačati. Neophodno je da se prevaziđe tendencija svakog aktera u lancu da očekuje od drugih da preduzimaju sve mere iz svojih nadležnosti, dok oni sami deluju pasivno²⁴.

Neophodno je prevazići očekivanja da su žrtva, odnosno njen iskaz ključni dokaz bez kojeg se ne može delovati u različitim pravcima. Umesto toga, sa žrtvom se mora uspostaviti odnos poverenja, njoj se moraju pružiti sve potrebne informacije i odgovarajuća pomoć kako bi ona mogla donositi održive odluke koje vode životu bez nasilja. Puko upućivanje na pravne postupke i materijalnu pomoć neće doprineti osnaživanju žrtve. Istovremeno, neophodno je razmotriti sve

²² Konvencija Saveta Evrope, član 24: Strane se obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere za uspostavljanje non-stop (24 sata dnevno, sedam dana u nedelji) besplatne SOS telefonske linije, koja pokriva celu zemlju, radi davanja saveta pozivaocima u poverljivoj formi ili čuvajući njihovu anonimnost u vezi svih vidova nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom.

²³ Ignjatović, T. (2015): Razumevanje nasilja nad ženama zloupotrebom dece, Socijalna politika br. 3/15, Institut za političke studije, Beograd, str. 9

²⁴ Ignjatović, T., Pavlović- Babić, D., Lukić, M (2015), Delotvornost sistemskih mehanizama za sprečavanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici, str. 111 i str. 168-175.

moćnosti prikupljanja drugih dokaza koji bi obezbedili pokretanje i vođenje odgovarajućih postupaka i bez učešća žrtve.

Neophodno je sagledati sve aspekte položaja i odnosa koje žrtva ima. Činjenica siromaštva, uz brojne druge, mora se uzimati u obzir i kao faktor i kao posledica nasilja u porodici, odnosno nasilja nad ženama.

Autorka izveštaja
Marija Lukić

Pravni akti

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, Sl.glasnik RS" 97/08,104/09-dr.zakon 68/12-odluka US 107/12.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, Sl. Glasnik, RS, br. 54/07, 104/09, 36/10.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, Sl. Glasnik, RS, br. 94/2016.

Nalaz i mišljenje Zaštnika građana u postupku kontrole zakonitosti i pravilnosti rada centara za socijalni rad, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Pokrainskog sekretarijata za socijalnu politiku, demografiju i ravnopravnost polova, Ministarstva zdravlja i zdravstvenih ustanova, br. 13-1-3273/16.

Ostala korišćena literatura

Brennan, D.: Redefining an isolated incident. Bristol: Women's Aid.

Dostupno na: <https://1q7dgy2unor827bgjls0c4rn-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/12/The-Femicide-Census-2016>.

Ignjatović, T., Pavlović- Babić, D., Lukić, M: Delotvornost sistemskih mehanizama za sprečavanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici, Autonomni ženski centar, Beograd, 2015.

Ignjatovic,T. i Pešić, D.: Rizici od siromaštva za žene sa iskustvom nasilja, Autonomni ženski centar, Beograd, 2012.

Ignjatović, T.: Razumevanje nasilja nad ženama zloupotrebnom dece, Socijalna politika br. 3/15, Institut za političke studije, Beograd, 2015.

Kelly, L.: Combating violence against women: minimum standards for support sevice, Directorate General of Human Rights and General Affairs Council of Europe, 2008, <http://www.coe.int/equality>.

Kelly, L. I Maysen ,T. i dr. : Trasnational Foundations for Ethical Practice in Interventions Against Violence Against Women and Child Abuse, Cultural Encounters in Interventions Against Violence (CEINAV), 2016.
http://www.londonmet.ac.uk/media/london-metropolitan-university/london-met-documents/faculties/faculty-of-social-sciences-and-humanities/research/child-and-woman-abuse-studies-unit/ceinav/Kelly_Meysen-CEINAV_Transnational-Foundations_2016_Web_EN

Projekat „Ustani za žene čiji se glas više ne čuje - ka efikasnijem utvrđivanju bezbednosnih rizika u cilju sprečavanja femicida” je finansiran sredstvima Evropske unije.

Lacmanović, V.: Femicid: Kvantitativno – narativni izveštaj, Mreža Žene protiv nasilja, Beograd, 2016.
Lukić, M.: Istraživanje ubistava žena u porodici – postupanje policije i centra za socijalni rad, str. 72-80,
Godišnji izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama, Mreža Žene protiv nasilja i Mreža
Evropski ženski lobi, Beograd, 2013.

